

HALÁSZ PÉTER

(1922)

Török örökség

Hajnali fél hatkor, amikor még a téli éjszaka sötétje borul München városára, rendszerint arra ébredek, hogy a hálószobám ablaka alatt, az Arcisstrasse és a Hess-strasse sarkán beszélgetnek a törökök. Nem mondhatnám, hogy ettől az ébredéstől öröm tölti el a szívemet, nap-nap után török szóra riadni nem tartozik éppenséggel egy új nap kezdetének legkellemesebb módjai közé.

De hát tehetetlen vagyok, ha akarnék sem szólhatnék rájuk, nem beszélek törökül, ők nem értenek magyarul, attól meg visszatart valami, hogy én a magyar, „ruhé”-t kiáltsak Münchenben a törököknek. Különbösen sincs rossz szándékuk, nem azon törik azt a török fejüket, hogy miként támasszanak ostromlajtorját a ház falához az Arcisstrasse 32-es számú ház gyors bevételenek céljából, hogy janicsárnak hurcolják el fiamat, engem meg „ütött az utolsó órád gyaur kutya!” – kiáltással felkoncoljanak.

Hitvesemnek nem szükséges vizet forralni a konyhában, hogy reájuk zúdítsa sisteregve, amint az ötödik emeleti ablak felé kapaszkodnak. Nincs veszély. A törökök nem ostromügyben gyülekeznek ablakom alatt: az utcát söprik. Nem hódítóként érkeztek München ősi városába, de mint vendégmunkások. Valószínűnek vélem, hogy a kora hajnali élénk eszmecserének az a magyarázata, hogy a város különböző irányából felnyomuló török előőrsök éppen itt találkoznak az ablakom alatt, tisztára véletlenül, minden történelmi előítélet nélkül.

A hangos diskurzus nem tart sokáig, tíz-tizenöt percig talán, aztán továbbindulnak, elszélednek a Barerstrasse, a Schellingstrasse és a Meiserstrasse felé.

Távolodásukat a seprők fokozatosan halkuló nesze jelzi, ahogyan félhold-íveket írnak maguk elé az utcai járdára. Néha fölkelek, az ablakhoz lépek és utánuk nézek. Narancssárga mellényt viselnek, hogy az autóvezetők idejekorán fölfigyeljenek rájuk, amikor az úttesten dolgoznak, néhányan kétkerekű kocsit tolnak, van olyan is, aki motoros seprőautóval érkezik a találka színhelyére. Pár perc, azután elnyeli őket a sötétség, mire megvirrad, már nyomuk sincs – az utca tiszta.

Minthogy hajnalonként ők ébresztenek, érthető, hogy lassan-lassan foglalkoztatni kezdenek engem ezek a törökök. Végül is könnyen elképzelhető, hogy ősi kapcsolat köti össze sorsunkat, e narancssárga mellényes férfiak egyikének-másikának őse háromszáztizenhárom esztendővel ezelőtt talán Köprili Achmed nagyvezér seregében szolgált s ki tudja, hogy az én valamelyik ősöm – apai, vagy anyai ágon – nem élt-e éppenséggel Érsekújvárott, amikor az ostromlók a vár alá érkeztek.

Nem tudom ugyan családfámat háromszáztizenhárom évre visszavezetni, de ez nem jelent semmit, ebből még nem következik az, hogy ne lettek volna őseim és ne élhettek volna Érsekújvár falai mögött. Sőt, amint most itt eltűnődöm a hajnali csöndben, nagyon jól el tudom képzelni érsekújvári ősömet.

Szilaj harcos volt-e, marcona férfi, véres csatákban megedződött katoná? Nemrég olvastam egy történelmi írásban, hogy a hajdani magyar várakban a legszínesebb és legváltozatosabb foglalkozások és feladatok hosszú sorát művelte a várnép, volt közöttük – hadd idézzem Bajor Nagy Ernő idevonatkozó, élvezetes tanulmányából – „számtartó, kulcsár, sáfár, abrakosztó, seregdiák, bástyás, pallérbíró, tornyos virrasztó” és még sokféle más.

A legvalószínűbbnek az látszik, hogy az én ősöm tornyos virrasztó volt, és tőle örököltem átkos rossz alvásomat, tornyot nem, csak a vir-

rasztásra való készséget hagyta utódjaira. De hát ha nem is volt romantikus beosztása ősömnek Újváron, attól még megeshetett, hogy szemtől szembe került valamelyik narancssárga mellényes török vendégmunkás őseivel – ott állt szegény feje a toronyban és virrasztott, kémlelte a láthatárt, közeleg-e vajon serege élén Köprili Achmed – s minthogy már annyi éjszaka virrasztott hiába, ébersége csökkent (utódjai ezt is megörökölték tőle) és nem vette észre, hogy a török előőrsek már ott settenkednek a várfalon, az egyikük fölfele kúszik a toronyba – talán éppen annak az őse, aki most ott azt a kétkerekű szemeteskocsit tolja – s mire föleszmélt szegény ősöm, már késő volt, török kard sebezte halálra és török diadalordítás volt az utolsó hang, amely elhatolt tudatáig: Szolgám leszel a másvilágon! – bár nincs kizárva, hogy ezzel nem a törökök, de az indiánok fenyegetőztek és ők is csak Karl May regényeiben. Elvben, mi-tagadás, mindez nagyon könnyen lehetséges.

És így az is, hogy ennek a narancssárga mellényesnek vérszomjas őse döntő módon befolyásolta az én életemnek az alakulását, egyéniségem, természetem, hajlamaim és hajlandóságaim formálódását. Családunk története talán éppen abban a minutumban vett kedvezőtlen fordulatot, amelyben a narancssárga mellényes török vendégmunkás őse megölte az én tornyos virrasztó ősömet.

Ki tudja, hogyha ez a tornyos virrasztó életben marad és továbbélheti harmonikus családi életét Érsekújvár falai mögött, milyen utódok születnek, nem jött volna-e világra a családfa valamelyik kései hajtásaként, százötven, kétszáz, vagy akár háromszáz évvel később egy korszakalkotó zseni, sőt, ki a megmondhatója annak, hogy öröklések, átöröklések rejtélyes láncreakciójában az a zseni nem lettem volna-e éppen én, és így néhány héttel ezelőtt nem álltam volna esetleg Stockholmban városában a svéd király előtt, hogy átvegyem kezéből a Nobel-díj érméjét és oklevelét, a velejáró csekkre nem is szólva?

Ki lehet tehát biztos abban, hogy engem nem az a narancssárga-mellényes török fosztott meg az engem megillető Nobel-díjtól? Mert mi történt az én tornyos virrasztó ősöm megöletése után? Fialal özvegye,

ott maradván Újvárott három nevetlen gyermekkel, rövidesen új házasságra lépett, és a vár papja összeeskette az egyik abrakosztóval.

Özvegyasszony, három gyermekkel, már nem nagyon válogathat, örülhet, ha akad egy abrakosztó, aki a várkápolna oltárja elé vezeti. Ez az abrakosztó azután megtörte a jól fejlődő családfát – fantáziátlan, földhözragadt, sőt, esetleg italt kedvelő ember volt, az abrakosztás olyan monoton mesterség lehetett, hogy még az is megbocsájtható, ha valaki művi feledésbe menekül előle.

Elismerem, hogy mindez csak a lehetőségek kombinációja, de azt már senki sem fogadtatja el velem, hogy nélkülözi a logikát, vagy pedig egyenesen képtelenség volna. Éppen ezért mindinkább erősbödik bennem a szándék, hogy valamelyik nap veszek egy csomag török kávé, megdaráltatom török módra és egy hajnalon meghívom az ablakom alatt gyülekező törököket lakásom konyhájába egy csésze fekete levesre.

S miután a forró, hajnali kávé feloldja a kedélyeket és megenyhíti a szíveket, így szólok majd hozzájuk – természetesen németül, mint-hogy nem beszélek törökül és ők nem értenek magyarul:

- Látjátok, látjátok, török barátaim, hogy miután százötven évig kellemetlenkedtetek őseimnek, mire jutottunk valamennyien? Mi végre kellett nektek a magyar végek, hódító vággyal eltelt eleitek ugyan mennyivel tették boldogabbá benneteket, mi szűrődött át a századokon, ami népeinket – a hódítót és a behódoltat – gyökeresen, alapvetően változtatta volna meg? Néhány szó itt és ott, néhány magyar nyelvű sírhalom Rodostóban, néhány török fürdő Budán, egy pár ténnyel keresztezett legenda, néhány könyv, regény és nagyoperett.

A diákok ásítva tanulják a „török hódoltság korát”, érdeklődés csak akkor villan tekintetükben, amikor korszerű párhuzamra lelnek. Milyen tengernyi vér ömlött ki mindezért, ami végső soron történelmi tévedésnek bizonyult! A hódító és a hódított mérlegének eredménye háromszáz esztendő egyenlegében – egyképpen: zérus. A meghódítottak egy században – csak egy nap a történelemben – lerázzák maguk-

ról a hódítót, ez a történelem törvénye. Még sohasem volt másként. És eljön az idő, amikor egymásra merednek és nem értik, hogy mi történt s hogy ami történt, arra mi szükség volt?

A török vendégmunkások – a hajdani várostromló seregek harcosainak leszármazottai – nyilván egyetértenek majd velem, bólogatnak, felhajtják a forró, hajnali feketekávét és mennek a dolguk után. Mit érdekli ma már őket, hogy melyik ősük dőfte le az én toronyvirrasztó ősoimet Érsekújvárnál? Nevét sem hallották a helységnek, a várnak.

Ezért volna hiábavaló a hajnali szózat. Míg egy birodalmat a hódítás vágya feszít, nem hajlik a szóra. Hódítása céltalanságát és tarthatatlanságát csak akkor ismeri fel, amikor már – utcát söpör, idegenben. München, 1976.

(Nyugati Magyar Széppróza Antológiája, EPMSZ, 1982)